

EMU – EN ANAKRONISM?

MARGIT GENNSER

EMU är, redan innan det införts, ett omodernt och centralistiskt projekt som präglats av de kontinentala ländernas historia av karteller, monopol, tullar och protektionism. E-pengar vore ett bättre alternativ.

För hundra år sedan var det en självklarhet att människor fritt kunde bosätta sig och arbeta var helst de önskade i Europa. Pass, uppehålls- och arbetstillstånd, samt invandringskvoter tillhörde inte dåtidens problem. Läkare, jurister, konstnärer och affärsmän, för att inte tala om praktiskt yrkeskunnigt folk flyttade fritt till andra länder för att söka utveckling, inspiration och nya möjligheter. Begränsningar sattes endast av människors initiativförmåga, kunskaper och de ekonomiska realiteterna.

Den rörlighet som växte fram i Europa bidrog till att sprida nya tekniska kunskaper och skapa kommersiella möjligheter. Europa upplevde en guldålder fram till första världskriget. Krig, intolerans och rent barbari men också ett växande nät av regleringar, protektionism, ransoneringar, förbud mot valutarörelser etc skapade ett fattigt, slutet Europa utan

framtidstro.

Churchill, Adenauer och Erhardt men också på sitt sätt Schuman och Monnet, som varit unga i det tidigare, toleranta och dynamiska Europa, tog till sin uppgift att främja fria kontakter mellan folken i vår världsdel, d v s i realiteten endast Västeuropa. De gamla länderna i öst, med huvudstäder som Prag och Budapest, hade försvunnit bakom järnridån.

Lycklig tid

1950-talet var en lycklig tid. Krigsårens avregleringar avskaffades i rask takt. Optimism och framtidstro var starka. Människor fick det bättre. Bilar blev från att ha varit lyxattribut var mans egendom. Att resa utomlands blev allt vanligare. Kontakter knöts över gränserna, trots att Inter Rail-kortet ännu inte var uppfunnet. I detta klimat formades idéer om tullunioner och frihandelsområden. EEC och EFTA blev realiteter. Att resultatet av Europatankarna blev två organisationer kan betraktas både som en

MARGIT GENNSER är riksdagsledamot.

framgång och ett misslyckande. Länderna i Västeuropa hade — trots organisations-splittringen — kommit långt i enandet, men man hade inte lyckats helt. I botten fanns fundamentala motsättningar.

När EG drygt 30 år senare enades om att genomföra den gemensamma marknaden realiserades först fullt ut Churchills, Adenauers och Erhardts visioner. Återigen skulle den fulla rörelsefriheten för oss européer återvinnas samtidigt som varor, tjänster och kapital skulle kunna röra sig fritt över gränserna. Realiserandet av EGs friheter var det stora europalöftet. Det har talats om Europaeufori och få var de människor som såg på EGs framtid med pessimism.

Två ideal

I Europa har sedan lång tid tillbaka två skilda ideal levt sida vid sida. Det ena idealet har främst haft sitt ursprung i Storbritannien. Nicholas Ridley har fångat detta tänkande på ett kort och slagkraftigt sätt i sin bok *My Style of Government*.

— Brittiskt tänkande om Europa har varit i stort sett detsamma sedan slutet av andra världskriget. Storbritannien vill se ett Europa som samarbetar, som arbetar mot samma mål och som så småningom växer allt mer samman. Vi strävar efter ett Europa som tillämpar verklig frihandel, både inom Europas gränser och med andra delar av världen. Vi vill inte ge avkall på vår identitet eller vår frihet att sköta våra egna affärer genom att ansluta oss till någon federal struktur, som har den slutliga kontrollen över våra öden. Allt det Storbritannien bidragit

med, för att utveckla Europa, bygger på samarbete, önskan till samverkan och verklig frihandel. Det är Winston Churchills och Margaret Thatchers övertygelse och politik som varit en pådrivande inspirationskälla.

Nicholas Ridley beskriver också det andra idealet som styrt utvecklingen inom Europa.

— De kontinentala länderna i Europa har en annan prioritering. Ett av de viktigaste målen är att knyta samman Tyskland/Frankrike så fast, att ett framtida tredje världskrig undviks. Tysklands grannar delar samma ideal; minnen från det senaste kriget har satt djupa sår genom hela kontinenten. Samarbete mellan Frankrike/Tyskland utgör både kärnan och symbolen för EG. Tyskarna vill mer än någon annan bli integrerade i något som är större och mäktigare än de själva, så att aggressiva element, som de fortfarande fruktar finns i deras karaktär, undertrycks.

Ridleys iakttagelse förklarar mycket av de överenskommelser som träffats inom EG/EU, inte minst Maastricht-avtalet. Men dessutom påpekar Ridley, är de kontinentala länderna halvhjärtade i förhållande till frihandel. Deras historia är kantad, konstaterar han, av karteller, monopol, protektionism och tullar. Deras handel har i första hand skett inom de egna gränserna eller mellan grannländer. De har inte varit världshandelsna-

tioner. Även om de säger sig omfatta den öppna, gemensamma marknaden bidrar de till att skapa förvånande många undantag och inskränkningar i handeln. Den offentliga sektorn i Frankrike, Italien, Spanien och Grekland används skamlöst, men helt legalt, för att undertrycka konkurrens. Jordbrukspolitiken (CAP) är deras stolthet och glädje, fortsätter Ridley, och den är så långt man kan komma från frihandel. Till och med den tyska marknaden är i många hänseenden stängd för utländska — också europeiska konkurrenter.

Reglerad kollektivism

Det är dessa två mycket olika ståndpunkter, som bl a lett till en rad kontroverser om EMU och Maastricht-avtalet, och då inte enbart mellan Storbritannien och övriga EU utan också mellan människorna i de olika EU-länderna.

Vad konflikten ytterst gäller är ett val mellan "reglerad kollektivism", vilket Delors förespråkar och — låt oss kalla det — "en marknadsekonomisk frihetsrörelse".

Delors' lansering av den "sociala dimensionen" hade till syfte att skydda europeisk industri även om konkurrenskraften var försvagad genom en alltför reglerad arbetsmarknad med minimilöner, arbetarstyrelser inom större företag och skatteharmoniseringar.

För Storbritannien och särskilt för Margaret Thatcher stod likriktning och regleringar av de europeiska marknaderna i djup motsättning till de marknadsekonomiska idealen.

Vad står Tyskland?

Vad har då Tyskland stått i denna åsiktskonflikt?

Förbundskansler Kohl är starkt skeptisk till traditionell socialism men också till anglosaxisk liberalism. Kohls syn på kapitalismen ligger närmare Delors' än Thatchers.

Den syn på ekonomin som Kohl men också Delors kan sägas anslutit sig till har ibland kallats den "Rhenska kapitalismen" som bygger på ett industriellt-finansiellt komplex av storföretag, bankkarteller och centraliserade fackförbund. Den gemensamma marknaden ansågs vara ett verktyg att ge de stora företagen en sådan tyngd, att de blev jämbördiga med sina motparter i USA och Japan. Företrädarna för de stora koncernerna såg med tillfredsställelse på den politik som Kohl och Delors enades om inklusive den "sociala dimensionen", eftersom den gav en hävstång som kunde nyttjas för att begränsa konkurrensen.

Massiv arbetslöshet

Den gemensamma marknaden och den sociala dimensionen fick t o m längre räckvidd än vad som ursprungligen var avsikten genom att den västtyska industrin och de västtyska fackförbunden förenade sig, när det gällde att ge Östtyskland samma kostnadsförhållanden som Västtyskland efter återföreningen. Konsekvensen har givetvis blivit en massiv arbetslöshet och ett försvårat återuppbyggnadsarbete efter det kommunistiska misslyckandet.

"En oordnad liberal kapitalism" enligt Thatcher och Reagans visioner fordrar

flexibla växelkurser, dvs flytande kurser för att kunna absorbera chocker, t ex på grund av ändrade relativpriser och starkt ändrad efterfrågan. Den "Rhenska kapitalismen" däremot kräver fasta växelkurser. Idealet för företärdare för denna senare skola är valutaunion, EMU. Här ligger förklaringen till varför de tyska storföretagen och den fackliga rörelsen förespråkar EMU även om det går tvärs emot vad deras medlemmar, mannen och kvinnan på gatan tycker.

Politik mer än ekonomi

Vi i Sverige har så länge stått vid sidan av Europa. Vår omvändning och EU-anslutning kom både överraskande och snabbt. Kampanjen inför folkomröstningen om EU handlade inte om de mer djuplodande politiska frågorna, vars förklaringar ofta fick sökas i gamla historiska traditioner och bittra minnen från två världskrig. Det är därför inte förvånande att den svenska debatten mer handlat om matpriser, livsmedelskvalitet och miljöfrågor än de långt viktigare politiska frågorna.

EMU är i första hand en politisk fråga även om den har ekonomiska implikationer. EMU är en del av en politik som mer befrämjar regleringar än marknadsekonomisk frihet.

En anslutning till EMU kommer inte enbart att gälla en gemensam valuta. Den kommer att kräva en gemensam finanspolitik. Det innebär anslutning till en federation, där Sverige utgör en liten del av helheten. Den kommer också att innebära att de stora organisationerna får stora konkurrensfördelar. Detta är inget

nytt för Sverige. Det är den politik socialdemokraterna har förordat och genomfört sedan andra världskrigets slut i vårt land. Att resultatet inte varit särskilt lyckosamt vittnar inte minst statens stora skuldproblem och en hög arbetslöshet om.

Hade politik varit logisk — men det är den sällan — hade socialdemokraterna varit de stora EMU-förespråkarna, medan moderaterna hade anslutit sig till tvivlarna och verkligen arbetat för de anglosaxiska Europaidealen.

Den ekonomiska dimensionen

Förståelsen för historia och traditioner och deras betydelse för politik och politiska förslag i internationella sammanhang är inte särskilt stor i dagens Sverige. Därför ser vi på Maastrichtöverenskomsten och EMU enbart, eller nästan enbart, som en teknisk-ekonomisk fråga.

EMU och dess konvergensvillkor ska ge Sverige och dess politiker något att skylla på, när "omtyckta välfärdsanordningar" måste "slimmas" och i vissa fall t o m monteras ned.

Sverige måste genomgå en både hårdhänt och omfattande strukturomvandling. Ansvar för de åtgärder som måste vidtas kan aldrig de av svenska folket valda politikerna avsvära sig. Det är deras uppgift att förklara och att erkänna att impopulära åtgärder är nödvändiga. Rättvisan kan ibland komma i kläm. Även detta måste erkännas. På kort sikt

kommer det finnas många förlorare.

Om över huvud taget en stram politik ska accepteras utan alltför stor bitterhet, måste de ansvariga finnas i Sverige. Det går inte att skylla på EU och EMU och på abstrakta konvergensvillkor skapade i Frankfurt, Bonn och Bryssel. Det är dessutom så att EMU och konvergensvillkor inte är något villkor för svensk ekonomisk sanering.

Synen på frihandel

En av orsakerna i sprickan mellan Storbritannien och de kontinentala länderna är synen på handel och också handelsmönster. Var på skalan ligger Sverige och de nordiska länderna i förhållande till Tyskland och Frankrike samt medelhavsländerna?

Sverige har en lång tradition av frihandelspolitik. När de flesta länder under mellankrigstiden blev allt mer protektionistiska var Sverige fortfarande liberalt på detta område, och denna politik fortsatte efter andra världskriget. Traditionellt har Sverige haft en betydande handel både med dollarområdena, med våra grannländer och med Tyskland.

EU kan inte sägas vara ett optimalt valutaområde för Sverige. Våra konjunktursvängningar och vårt beroende av utländska kunder skiljer sig inte obetydligt från det inom EU tongivande Tyskland. För att klara av ekonomiska "chocker" och otakt i konjunktursvängningarna krävs, när inte valutakurserna är flexibla, andra anpassningsmekanismer, t ex i form av rörlig lönesättning och stor benägenhet för friställd arbetskraft att flytta dit jobben finns. En sådan rörlighet

finns inte vare sig i dagens Sverige eller inom EU, där arbetslösheten för närvarande är oroväckande hög.

Vilka åtgärder står då till buds för att undvika arbetslöshet som i sin tur kan skapa svårartade sociala problem med ökande motsättningar mellan människor?

Egentligen endast den arbetsmarknadspolitik som Sverige har försvurit sig till, åtminstone sedan 1970-talets början. Resultatet har dessvärre blivit en alltmer undergrävd ekonomi. En sådan politik står inte minst i konflikt med de skärpta konvergensvillkor, som Tyskland föreslår ska gälla efter EMU-anslutningen.

Hur göra gjort ogjort?

Vad händer om EMU misslyckas? Hur "backar" man från Euromarken tillbaks till den gammaldags kronan.

Från tidernas begynnelse har människor fått inpräntat att "stora, återgångströga projekt" är ödesdigra. Evas experiment med Adam och äpplet fick en oåterkallelig effekt — utvisning ur paradiset. Dessvärre finns det mycket som talar för att EMU har samma drag av oåterkallelighet över sig.

Men är då inte en anslutning till EMU nödvändig för att knyta Europas länder närmare varandra och leda till ett allt djupare samarbete, eller finns det bättre och enklare alternativ?

E-money

Tack och lov för ny teknologi. Den gör stora administrativa projekt som EMU omoderna om inte över en natt så på några års sikt.

Den 2 november i år återfanns rubriken *Electronic money is in race with EMU* i Financial Times och så beskrevs EMU-alternativet:

— Det börjar utvecklas en ny generation av elektroniska pengar, som löser många av de problem som EMU sägs lösa. I stället för sedlar använder vi i framtiden ett plastkort, som kan anslutas via telefon och mobiltelefon till det vanliga bankkontot, till telefonbanken eller postkontoret. Kortet kan användas för att dels dra pengar från det egna kontot, dels få gottskrivet pengar i en annan valuta och dels få pengar överförda till någon annans konto i valfri valuta. Växlingen blir billig, eftersom transaktionskostnaderna drastiskt minskar i ett sådant system. Kreditkort kan redan i dag användas som ett "multi-valutasystem".

Hayeks valutaidé förverkligas

Men transaktionskostnaderna är höga och tas ut både genom ofördelaktiga växlingskurser och avgifter på detaljhandeln, vid hotell- och restaurangbesök osv. Kreditkort kan inte heller användas för betalning man och man emellan. Kreditkort kan dessutom endast användas av människor som har ett gott finansiellt rykte. Här är e-pengar helt annorlunda. Med e-pengar kan kortinnehavaren och affären välja transaktionsvaluta och med e-pengar skulle det också bli naturligt att hålla sin kassa i olika valutor för affärer, hemma och utomlands. Kort sagt, de elektroniska pengarna skulle göra Hayeks idé om "valutakonkurrens" helt realistisk.

E-pengarna skulle på ett dramatiskt

”

— Det börjar utvecklas en ny generation av elektroniska pengar, som löser många av de problem som EMU sägs lösa. I stället för sedlar använder vi i framtiden ett plastkort, som kan anslutas via telefon och mobiltelefon till det vanliga bankkontot, till telefonbanken eller postkontoret. Kortet kan användas för att dels dra pengar från det egna kontot, dels få gottskrivet pengar i en annan valuta och dels få pengar överförda till någon annans konto i valfri valuta.

”

sätt kunna förändra den europeiska valutaförbistringen. Detta skulle kunna ske utan konvergensvillkor, stora omläggningar av alla redovisningssystem i banker, försäkringsbolag, hos staterna, i pensionssystemen och hos alla företag stora som små, vid ungefär samma tidpunkt. Dataleverantörer av både hård och mjukvara kan komma att bli formidabla flaskhalsar. I stället kan vi alla självständigt kunna välja både när vi vill börja använda e-pengar och vilken personlig "valutapolitik" vi vill följa. Naturligtvis skulle starka, säkra valutor vinna terräng på de osäkras bekostnad. Tidigare inflationssynder skulle sannolikt leda till att vissa valutor skulle få svårt att hävda sig, när e-pengarna vinner terräng.

Men hur påverkar e-pengarna vårt sätt att se på pengar och penningpolitik? För ett land med svag valuta kan centralbanken och regeringen helt enkelt förlora sin rätt att styra penningpolitiken. Det skulle kanske kunna betraktas som en olycka för centralbankschefen och politikerna men knappast för medborgarna. De får möjligheter att själva undvika den dolda beskattning som inflationen utgör och de kan utan att ens behöva flytta, rent fysiskt "rösta med fötterna" för att undkomma oskickliga styrelsemän. Detta måste vara en önskedröm inte bara för de mest extrema libertarianer.

Men kan något sådant som e-pengar tillåtas? Det raserar ju regeringarnas makt?

Försök kommer säkert att göras för att försena och förhala utvecklingen, men en teknologi som är bra, billig och ger medborgarna växande frihet går aldrig att hindra särskilt länge. Det betyder att e-pengarna kommer att tillhöra det vardagliga något år fram på 2000-talet.

Låt e-pengarna göra jobbet!

Med nuvarande osäkra tidtabell för EMU med ett införande 1999 (om nu

Frankrike och Tyskland och några länder till klarar konvergensvillkoren) och en genomförandetid på 3,5 år, verkar EMU-satsningen vara en alltför slitsam, dyrbar, centraliserad och komplicerad satsning. Varför inte låta e-pengarna göra arbetet i stället för att investera i det gammalmodiga projektet EMU?

Svenska politiker brukar med entusiasm kasta sig över teknologiska nymodigheter. IT har varit en av de nyaste politiska "modegrejerna" fastän IT klarar sig bra utan politik.

Utväg för medborgarna

E-pengar erbjuder däremot utomordentliga möjligheter för svenska politiker. De befriar dem från ett svårt jobb. De behöver inte försöka övertala svenska folket att tycka om EMU och euromarken. De behöver inte ägna sig åt stora institutionella omställningar eller stora projekt för att omvandla svenska kronor till EMU-valuta. De kan i stället ägna hela sitt intresse åt att stärka vår ekonomi i marknadsekonomisk riktning. Och misslyckas de med det projektet, finns en ny utväg för medborgaren. E-pengarna öppnar nya och bättre möjligheter för medborgarna att visa sitt missnöje än val och opinionsundersökningar. På 2000-talet kan nämligen medborgarna rösta med fötterna på elektronisk väg!